

Bijna iedereen heeft wel eens een vleermuis voorbij zien scheren in het donker. Toch is het een van de meest bedreigde diersoorten in Nederland, en is er erg weinig bekend over de verspreiding van de dieren. Onderzoekers werken hard aan een inhaalslag, maar dringen er tegelijkertijd bij gemeentes op aan heel zuinig te zijn op de plekken waarvan wél bekend is dat er vleermuizen zitten. Want weinig mensen weten dat een kleine verstoring van het leefgebied al snel kan leiden tot een totale instorting van een Nederlandse populatie.

Bechsteins vleermuis
foto's Rollin Verlinde, Vilda

Vleermuis onvindbaar dus moeilijk te beschermen

Het mysterie- vleermuis

foto Yves Adams, Vilda

■ Onlangs kocht Natuurmonumenten een kantoorpand in Waddinxveen in een poging een kolonie meervleermuizen te redden uit een naastgelegen pand dat verbouwd ging worden. 'Natuurmonumenten hoopt de vleermuizen te lokken naar het aangekochte kantoorpand door de spouwmuren ervan te verwarmen', vertelt Eric Jansen, onderzoeker bij Zoogdierverseniging VZZ. Jansen wordt regelmatig ingeschakeld voor onderzoek naar de aanwezigheid van vleermuizen, als ergens een bouw- of sloopvergunning is aangevraagd. Veel gemeentes realiseren zich volgens hem niet dat een kleine, lokale verstoring in het leefgebied van een vleermuizenpopulatie, bijvoorbeeld een renovatie, grote gevolgen kan hebben voor regionale populaties, en uiteindelijk voor de gehele landelijke populatie. 'Projectontwikkelaars denken al snel 'ach, die vleermuizen verhuizen wel naar een plekje verderop'. Maar zo werkt dat bij vleermuizen niet. Het is niet zoals bij een broedvogel, dat ze wel ergens anders een nest maken als hun boom wordt omgehaald.'

Jachtgebieden

Vleermuizen verhuizen niet zomaar. 'Ze hebben een sterke binding met hun ver-

blijfplaatsen en hun jachtgebieden. Ze blijven jaarlijks terugkeren naar dezelfde plekken om te paren, en dezelfde plekken om te overwinteren. Ze hebben veel tijd nodig om alternatieven te ontdekken. Een kleine groep vleermuizen van dertig individuen doet er vijf tot vijftien jaar over om zich op een andere plek te vestigen. Een grotere groep kan er wel vijftig jaar over doen. Waar dat verschil hem precies in zit, weten we niet. Waarschijnlijk is dat zo omdat maar een heel klein deel van de populatie andere plekken uitprobeert. Voordat de rest van de populatie is gevolgd, zijn we jaren verder.'

Moerasveenweiden

Het succes van de redding van de vleermuizenkolonie door aankoop van het naastgelegen kantoorpand is daarom allerminst zeker. Maar wel de moeite waard, volgens natuurbeschermers, want de meervleermuis is de zeldzaamste soort van Europa, en het merendeel komt in Nederland voor. 'De moerasveenweiden in West- en Noord-Nederland huisvesten het grootste deel van de wereldpopulatie', zegt Jansen. De bedreigde kolonie in Waddinxveen is bovendien één van de vier grote populaties die in Nederland bekend zijn. Als deze populatie wegvalt, zijn de gevolgen voor de hele

nationale en internationale populatie meervleermuizen groot.

Van de 21 soorten vleermuizen die ooit in Nederland zijn vastgesteld, zijn drie soorten – de mopsvleermuis, de grote hoefijzerneus en de kleine hoefijzerneus – inmiddels verdwenen. Tien vleermuissoorten zijn zeldzaam. Zes soorten zijn vrij algemeen, maar worden wel beschermd door de Habitatrichtlijn.

Batdetector

Daarmee is Nederland wettelijk verplicht zorg te dragen voor alle aanwezige vleermuissoorten. Dat kan alleen met voldoende kennis, bijvoorbeeld over hoe ze het landschap gebruiken. Want hoewel de vleermuis één van de meest bedreigde diergroepen is, is er nog maar weinig van hem bekend. Vooral de verspreiding van de soorten is onduidelijk. 'We zijn wel bezig met een inhaalslag', zegt Jansen. Daar werken veel onderzoekers van verschillende organisaties hard aan. Met zogenoemde batdetectoren gaan ze regelmatig het veld in om vleermuizen te identificeren. De sensor pikt de sonargeluiden op die vleermuizen produceren. Elke soort heeft zijn eigen geluid, waardoor onderzoekers kunnen bepalen welke vleermuissoort voorbijvliegt. >

‘Van veel soorten weten we gewoon niet waar ze zitten’

foto Yves Adams, Vilda

Actuele status vleermuizen in Nederland

Algemeen

Gewone dwergvleermuis
Ruige dwergvleermuis
Laatvlieger
Gewone grootoorvleermuis
Watervleermuis
Rosse vleermuis

Vrij zeldzaam

Baardvleermuis
Meervleermuis
Tweekleurige vleermuis
Ingekorven vleermuis
Grijze grootoorvleermuis
Franjestaart

Zeer zeldzaam

Bechsteins vleermuis
Brandt's vleermuis
Vale vleermuis
Bosvleermuis

Dwaalgast

Grote rosse vleermuis (een keer waargenomen)
Noordse vleermuis (vier keer waargenomen, vooral olieplatforms)

Verdwenen

Mopsvleermuis
Grote hoefijzerneus
Kleine hoefijzerneus

Vleermuisonderzoek

foto Yves Adams, Vilda

Grootoorvleermuis

foto Yves Adams, Vilda

Maar die inventarisaties en monitoringsprojecten zijn niet eenvoudig, omdat de verschillende soorten vleermuizen van vele typen leefgebieden gebruikmaken. De bedreigde ingekorven vleermuis jaagt in potstallen, de meervleermuis maken graag gebruik van grote open wateroppervlakten, en de tweekleurige vleermuis vliegt het liefst rond in vinexwijken. Maar de verblijfslocaties veranderen ook vaak per seizoen, en daarbij komt nog dat vleermuizen voor diverse levensfasen naar specifieke locaties trekken, zoals om te paren of voor het verzorgen van hun jongen.

Winterverblijven

Met de kou in aantocht verplaatsen vleermuizen zich naar hun winterverblijven. Waar die precies zijn, is voor veel soorten nog onbekend. Grotere gebouwen in stedelijke gebieden zijn geliefde plekken voor gewone dwergvleermuizen. Ondergrondse kelders waar de temperatuur nauwelijks wisselt en het vochtgehalte hoog is, waardoor de vleermuizen niet wakker hoeven te worden om te gaan drinken, zijn favoriet bij watervleermuizen en franjestaarten. Maar dat de geliefde typen plekken bekend zijn, betekent nog niet dat de exacte locaties ook bekend zijn. Want zodra vleermuizen niet meer actief zijn, zijn ze nog maar moeilijk te traceren. ‘Batdetectoren werken alleen als de vleermuizen hard roepen’, zegt Jansen. Dat doen ze bijvoorbeeld als ze jagen, vliegen of communiceren in hun zomerverblijfplaatsen. ‘Daarbuiten is het heel erg lastig om vleermuizen te inventariseren, zoals in de winter.’ Slechts een enkele locatie van de meer voorkomende soorten is bij toeval of na heel lang zoeken gevonden. ‘Van veel soorten weten we gewoon niet waar ze zitten.’

Bomen

Deskundigen zoeken daarom naar aanvullende methoden voor de batdetector. Eén daarvan is de boomcamera die Eric Jansen heeft ontwikkeld, bedoeld om de lokaties op te sporen van soorten die een winterslaap houden in boomholtes. ‘Die boomholtes moeten precies voldoen aan hun

eisen, en zijn bijna alleen nog op oude landgoederen of in oude bossen te vinden’, vertelt Jansen. De holtes moeten bijvoorbeeld twintig centimeter hoog zijn vanaf het gat. Deze holtes ontstaan als bomen opgroeien onder niet-optimale omstandigheden. ‘Er is aantasting van schimmels nodig om holtes te kunnen vormen.’ Veel eigenaren dreigen juist deze bomen te kappen omdat ze er niet goed uitzien of omdat ze te oud zijn geworden en een mogelijk gevaar zijn voor recreanten. Maar een selectie van bomen voor de kap zou beter zijn. Want veel van de bomen die vleermuizen als verblijf selecteren blijken best te kunnen blijven staan. ‘Als een groenbeheerder zwammen onderaan een boom ziet, haalt hij de boom om. Maar dit is niet altijd nodig. Dat ze niet goed groeien, wil niet zeggen dat ze een gevaar zijn.’

Infrarood

Met de camera van Jansen kunnen onderzoekers de holtes verkennen voordat de boom omgaat. ‘Een infrarood beeld laat zien hoe groot de holtes zijn en of er vleermuizen in zitten. Nu kunnen we ’s winters sneller bossen verkennen op aanwezigheid van vleermuizen. Eerder was dit geen doen. Je gaat niet bij elke boom veertien meter de ladder op. Met de camera weten we het in een paar minuten.’ Toch heeft ook dit nog maar een paar verblijfplaatsen opgeleverd en zijn veel van de vleermuizen die ’s zomers zijn waargenomen ’s winters nog onvindbaar. Onderzoekers nemen bijvoorbeeld de zeldzame tweekleurige vleermuis ’s zomers vaak waar in het laagveen in Noord- en Midden-Nederland, maar waar ze zich ophouden is niet bekend. ‘We weten maar van één plek waar ze jongen krijgen.’ Juist daarom is het volgens Jansen van groot belang om elke groep op een locatie die wel bekend is te behouden. Daarom ook is voorzichtigheid geboden als het gaat om veranderingen in het landschap, zegt Jansen. ‘Ontwikkelaars denken pas aan een ontheffing van de Flora- en faunawet na de aanvraag van een sloop-

vergunning. Dat is te laat. We hebben minstens driekwart jaar nodig om een goede inventarisatie te kunnen uitvoeren. Het kan bijvoorbeeld zijn dat vleermuizen alleen in de zomer gebruikmaken van een boom of een gebouw. Als de aanvraag dan in september komt, kunnen wij geen goed advies geven, omdat de vleermuissoort op dat moment niet aanwezig is.’ Liever heeft Jansen een jaar de tijd om een plek grondig te bekijken. Behoud van vleermuizen gaat namelijk verder dan controleren of een sloop of bouw van een pand slachtoffers oplevert, benadrukt hij. ‘Gebruikers en bouwers zoeken een antwoord op de vraag of er wel of niet vleermuizen zitten op de plek waar ze willen bouwen. Ze staan er helemaal niet bij stil dat het niet alleen de bouw zelf is die mogelijke slachtoffers oplevert, maar ook de aantasting van bepaalde elementen die hard nodig zijn voor de lange termijn, zoals bomen waarin ze verblijven, maar ook locaties met een andere specifieke functie.’

Bomenrijen

Plekken kunnen ook cruciaal zijn omdat ze als vliegrouete tussen een jachtgebied en een verblijfplaats fungeren. De meervleermuis trekt bijvoorbeeld langs voor hem bekende wateren en bomenrijen naar jachtgebieden en verblijfplaatsen. Een nieuw gebouw of verlichte brug kan precies in zo’n vliegrouete gepland staan. Opgeteld lijkt elke verandering in het landschap negatief te kunnen zijn voor vleermuizen en zou dus beoordeeld moeten worden. Niet voor niks kunnen sommige gemeentes het woord vleermuis niet meer horen. ‘We vragen soms veel van projectontwikkelaars. Ze worden ongevraagd natuurbeschermers, als op hun plek een kolonie is gevestigd’, beaamt Jansen. ‘De wetgeving is streng, maar dat is niet zonder reden. Omdat we nog achterlopen qua kennis, weten we niet precies hoe ver we kunnen gaan met het opvoeren van de druk op de vleermuizen. Daarom moeten we behoudend omgaan met de plekken waarvan we weten dat ze er zitten of dat ze er gebruik van maken’, pleit hij. <